

Od redakcji

Monika Trojanowska-Strzęboszewska¹

Link do artykułu:

http://www.pogranicze.uni.opole.pl/biblioteka/docs/tom6/trojanowska1_t6n1.pdf

Standard cytowania (APA):

Trojanowska-Strzęboszewska, M. (2018). Od redakcji. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, t. 6, nr 1, s. 7-10.

W ostatnich dekadach zarówno same granice międzypaństwowe, jak i studia nad nimi przeszły długą drogę. Począwszy od końca okresu zimnej wojny, tak w Europie, jak i w innych częściach świata doszło do licznych zmian lokalizacji granic, jedne granice upadały, inne były wytyczane. Równocześnie zachodziły też różnorodne procesy odnoszące się do roli granic w sferach polityki i gospodarki, życia społecznego oraz przestrzeni kulturowo-cywilizacyjnej. Rola i funkcje pełnione przez granice międzypaństwowe ewoluowały, ulegały przeobrażeniom i transformacjom, prowadzącym do zwiększenia ich otwartości i przenikalności, bądź przeciwnie wzmocnienia ich zamkniętości i szczelności.

Procesy te szczególnie intensywnie i przybierając niejednorodny charakter zachodziły w Europie, czego najlepszym przykładem są granice międzypaństwowe w regionie środkowoeuropejskim. Z końcem lat 80. XX w. ta część Europy wkroczyła bowiem w intensywny okres zmiany swojej mapy politycznej, rozpadł się ZSRR, runął mur berliński, podzieliła się Czechosłowacja, doszło do wojennego upadku Jugosławii. Powstawały nowe państwa a wraz z nimi ustanawiano i wytyczano nowe granice. Zmianom terytorialnym towarzyszyły również istotne zmiany charakteru i funkcji pełnionych tak przez dotychczasowe, jak i nowopowstałe granice. Liberalizowano warunki przekraczania granic przez ludzi i towary czy zawiązywano szereg formuł współpracy transgranicznej, ukierunkowanej na eliminowanie działania granicy jako bariery. Ważnym determinantem tych przeobrażeń stała się integracja europejska i chęć włączenia się w ten proces także państw postkomunistycznych. Doprowadziło to do kolejnych przeobrażeń funkcjonalnych granic środkowoeuropejskich, które reorganizowane

¹ Dr Monika Trojanowska-Strzęboszewska – kierownik Zakładu Studiów Europejskich w Instytucie Politologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; e-mail: m.trojanowskas@wp.pl.

były przez państwa kandydujące do UE w zależności od roli, jaką ich granice pełnić miały w strefie Schengen (w zakresie utrzymywania swobody przepływu osób oraz kontroli mobilności zewnętrznej i zwalczania przestępczości transgranicznej i międzynarodowej).

W ostatniej dekadzie istotnie wzrosła rola europejskich granic w zakresie kontroli przepływu osób do państw członkowskich UE, ukierunkowana na udaremnianie prób nieudokumentowanego ich przekraczania i eliminowanie procederu masowego przemytu ludzi. Działania te wpisano zarówno w politykę ograniczania niepożądanego imigracji ekonomicznej i likwidowania imigracji nieudokumentowanej, jak i w obszar walki z terroryzmem i radykalizacją postaw wśród mieszkańców Europy. Szczególnym wyrazem tendencji do umacniania się funkcji kontrolnych granic stały się wznoszone na wielu europejskich granicach fizyczne bariery w postaci metalowych ogrodzeń, barykad, murów, dodatkowo umacnianych poprzez wykorzystanie najnowocześniejszych technologii w rozwiązaniach kontrolnych oraz narzędziach patrolowania obszarów przygranicznych.

Wraz ze wskazanymi powyżej procesami odgradzania się i umacniania granic lub też ich znoszenia bądź przewycięzania barier jakie tworzą, rozwijała się refleksja naukowa nad owym fenomenem „graniczności”, tak na gruncie literatury światowej, jak i w Polsce. Niniejszy tom stanowić ma element tych bogatych i wielonurtowych studiów, poprzez włączenie się w naukową dyskusję nad wciąż aktualnymi zjawiskami funkcjonowania różnych fizycznych fortyfikacji granicznych, w tym zwłaszcza wznoszenia nowych murów granicznych w Europie i jej sąsiedztwie. Zebrane artykuły na temat fenomenu murów granicznych sytuują się przede wszystkim w obszarze nauk o polityce, częściowo także w dziedzinie analiz prawnych, korzystając, a w konsekwencji i wzbogacając interdyscyplinarny charakter badań z zakresu *border(land) studies*.

Impulsem do przygotowania poniższych analiz była konferencja naukowa, zorganizowana w dniu 8 listopada 2017 r. w Warszawie przez Instytut Politologii UKSW w Warszawie i Instytut Politologii Uniwersytetu Opolskiego, przy wsparciu Fundacji Collegium Interethnicum. Uczestników ówczesnej konferencji pytaliśmy o rolę i znaczenie wznoszonych obecnie murów granicznych, deklarowane i rzeczywiste powody ich utrzymywania lub budowania, skuteczność w wypełnianiu funkcji, jakie przed nimi postawiono, podobieństwa (i różnice) dzisiejszych murów do murów granicznych znanych z historii, konsekwencje społeczne, gospodarcze i polityczne ich utrzymywania, a także możliwe alternatywy dla murów granicznych jako elementu polityki bezpieczeństwa państwa. Na kanwie prowadzonych wówczas rozważań przygotowane zostały artykuły naukowe, zebrane w niniejszym tomie.

Część pierwszą tego tomu tworzą artykuły odnoszące się do procesów graniczenia i funkcjonowania konkretnych murów w przestrzeni europejskiej, zaś jego część druga dedykowana jest szerszej perspektywie analitycznej rozumianej zarówno w odniesieniu do murów wznoszonych w bliższym i dalszym sąsiedztwie Europy, jak i odnoszącej się do refleksji o charakterze bardziej ogólnym i uniwersalnym, skoncentrowanej nie tyle na badaniu określonych przykładów dzisiejszych murów granicznych, ile na uchwyceniu pewnych prawidłowości i specyfiki tych zjawisk.

Część pierwszą otwiera artykuł Aleksandry Trzcielińskiej-Polus zat. *Mur berliński jako granica i linia frontu w czasach zimnej wojny*. Autorka przedstawia w nim wydarzenia z okresu zimnej wojny, których symbolicznym wyrazem było zbudowanie przez władze ówczesnej NRD ponad 150-kilometrowej, betonowej fortyfikacji, separującej Berlin Zachodni. Trzcielińska-Polus analizuje uwarunkowania i przyczyny powstania tego muru oraz jego złożone konsekwencje w wymiarze politycznym, strategicznym, ekonomicznym, społecznym, symbolicznym i kulturowym.

Kolejny artykuł autorstwa Szymona Zaręby Szymon zat. *Legalność i skuteczność muru granicznego jako instrumentu służącego ograniczeniu napływu uchodźców z punktu widzenia Konwencji genewskiej z 1951 r.* przenosi czytelników w czasy współczesne, gdy w reakcji na napływ do UE bezprecedensowej liczby imigrantów, w tym osób poszukujących ochrony międzynarodowej w latach 2015-2016, niektóre z państw członkowskich zdecydowały się na ograniczenie masowych migracji poprzez wznoszenie metalowych ogrodzeń na wybranych odcinkach swoich granic. Zaręba, na gruncie analiz prawnych, stawia pytanie o legalność i zgodność z postanowieniami Konwencji o statusie uchodźcy z 1951 r. oraz Protokołu Nowojorskiego do Konwencji z roku 1967 ogrodzeń umieszczanych na europejskich granicach. Autor rozważa też kwestię tego na ile budowa tych murów pozwala skutecznie ograniczyć liczbę osób poszukujących ochrony międzynarodowej w państwach, które je budują.

Następna analiza sytuująca się również w obszarze nauk prawnych autorstwa Anny Szachon-Pszenny zatytułowana jest *Granice strefy Schengen a granice Unii Europejskiej – uwarunkowania normatywne*. Autorka przedstawia uwarunkowania prawne definicji granic wewnętrznych i zewnętrznych w Unii Europejskiej i strefie Schengen, stawiając tezę o ujednocnieniu granic UE i strefy Schengen w wymiarze normatywnym, pomimo utrzymujących się różnic w ich wymiarze terytorialnym.

Ostatnim tekstem z zamieszczonych w części pierwszej tomu jest artykuł Grzegorz Balawajdera zat. *Instytucjonalny wymiar ochrony granic zewnętrznych Unii*

Europejskiej w kontekście bezpieczeństwa państw członkowskich. Autor podejmuje temat instytucjonalnego wymiaru kontroli i ochrony unijnych granic zewnętrznych. Analizom poddane jest przygotowanie wybranych unijnych instrumentów kontroli granic (Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej, Europejskiej Sieci Patroli, Zespołów Szybkiej Interwencji na Granicy, Europejskiego Systemu Nadzorowania Granic UE) do realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa wewnętrznego państw członkowskich w kontekście masowych migracji do UE.